

AZ ÍR NYELVSTRATÉGIA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: KATONA JÓZSEF ÁLMOS

Alapadatok

Érintett nyelvek: ír

Érintett országok: Írország, Egyesült Királyság (Észak-Írország)

A nyelvek státusa az érintett országban: Írországban hivatalos nyelv

A beszélőközösség mérete Írországban (a 2022-es népszámlálás alapján):

195 029 fő vallotta, hogy kiválóan, azaz anyanyelvi szinten beszéli

71 968 fő vallotta ebből, hogy használja is az oktatási rendszeren kívül a mindennapokban

1 873 997 fő vallotta, hogy valamennyire, mintegy idegen nyelvként beszéli

472 887 fő vallotta ebből, hogy soha nem beszélt

A stratégiai dokumentum típusa (csak Írországban): nyelvtörvény alapú nyelvstratégia, amely a következő három dokumentum alapján készült: Dublin City University – Fiontar nyelvi jelentése,¹ the Comprehensive Linguistic Study of the Use of Irish in the Gaeltacht,² Report of Coimisiún na Gaeltachta (2002), 20-Year Strategy for the Irish Language 2010–2030.³

A stratégia természete: revitalizáló

A stratégia kiterjedése: középtávú és hosszú távú

A stratégia időtartama: 20 év (2010–2030)

Intézkedési területek:

1. Oktatás

1 DCU, 2009.

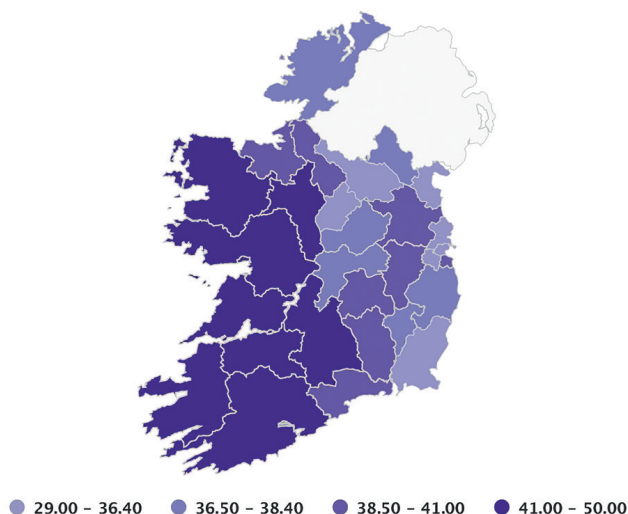
2 NUIG & NUIM, 2007.

3 20-Year Strategy for the Irish Language 2010–2030. <https://www.gov.ie/pdf/?file=https://assets.gov.ie/88781/087bbace-b392-4671-b51a-149720d3f6ff.pdf#page=null> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

2. Gaeltacht
3. Család
4. Közigazgatás, szolgáltatások és közösség
5. Média és technológia
6. Szótárak
7. Jogi szabályozások és státus
8. Gazdasági élet
9. Keresztmetszeti kezdeményezések

Felelős intézet, kidolgozó: Department of Tourism, Culture, Arts, Gaeltacht, Sport and Media

„Nyelvstratégiai mátrix”: Az ír nyelv az UNESCO besorolása szerint a kimondottan veszélyeztetett nyelvek közé tartozik. Hátterbe szorulása már évszázadokkal ezelőtt megindult, fennmaradása annak köszönhető, hogy a 19. századtól folyamatosan indultak nyelvi revitalizációs programok. Az ír nyelv hátterbe szorulásával párhuzamosan az angol nyelv dominanciája figyelhető meg

1. ábra⁴, Az ír beszélők aránya megyénként 2016-ban

4 Forrás: <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-cp10esil/p10esil/ilg/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

I. A nyelv története, jelenkori állapota

Az ír nyelv a gael nyelvek közé tartozik, amely egy nyelvcsalád egyik ága (indo-európai nyelvcsalád → kelta nyelvek → szigeti [inzuláris] kelta nyelvek → gael nyelvek), és annak az ír vagy másik nevén ír gael (Gaelige) csak egy tagja a skót gael (Gàidhlig) és a manx (Gaelg) mellett.

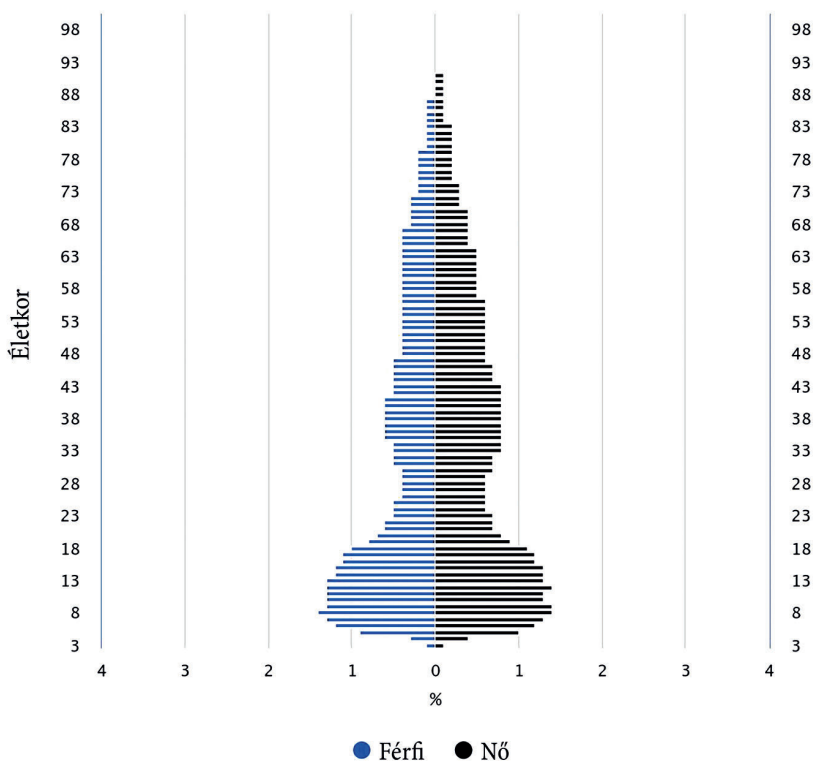
Az ír nyelv az egyik legrégebbi, ma is fennmaradt nyelvek egyike. A nyelv-tudomány jelenlegi állása szerint az első ír beszélők az európai kontinensről érkezettek i. e. 500 körül. Első fennmaradt írásos formáját az ogham ábécé (ogham táblák) segítségével rögzítették az i. sz. 5–6. században. Az i. sz. 7. század elejétől latin betűs források is fennmaradtak, ezzel pedig az ír nyelv a legősibb írott nyelv az Alpok vonalától északra. Ez az időpont egyben az előír korszak végét és az óír korszak elejét jelentette. A 900-as évektől egészen az 1200-as évekig tartott a középipr nyelvfejlődési korszaka. Az 1200-as évektől az 1600–1700-as évekig koramodern ír nyelvről, az 1700-as évektől pedig modern ír nyelvről beszélünk.

A nyelv státusa számos ponton meggyengült, méghozzá épp a koramodern korszak végén, a modern korszak elején. Az okok között szerepel a brit fennhatóság és államigazgatás, a katolikus egyház „nyelvpolitikája” (az angol nyelv támogatása), valamint a diglosszia és kétnyelvűség erőteljesebb elterjedése. Mindennek mélypontját a nagy ír éhínség jelentette 1846 és 1848 között, melynek hatására a kivándorlás is megugrott: ennek is köszönhetően emigrált egyre több ír Észak- és Dél-Amerikába, Ausztráliába és Új-Zélandra.

Számos mozgalom indult meg már a 19. században, amely az ír nyelv és kultúra felélesztését, revitalizációját célozta meg (Gaelic Revival, Celtic Revival stb.). Valószínűleg ezeknek is köszönhető, hogy a nyelv még ma is létezik, azonban vitalitása az UNESCO besorolása szerint továbbra is „kimondottan veszélyeztetett”. Ezt orvosolandó 2003-ban az ír kormány nyelvtörvényt alkotott, amely egyben megalapozta, még pontosabban: előírta egy hosszú távú nyelvstratégia kidolgozását.

A nyelvstratégia 20-Year Strategy for the Irish Language 2010–2030 [20 éves ír nyelvstratégia 2010–2030] címmel el is készült 2010. december 21-én, melyben külön figyelmet kapott a Gaeltacht (ír nyelvű területek, amelyek státusuknál

fogva nyelvi terveket/programokat implementálnak), és megalapozta, előír-nyozta más jogi szabályzók, cselekvési tervek, helyi nyelvstratégiák megalkotá-sát is.⁵ A 2. diagramon megfigyelhető, hogy az ír nyelv használati gyakorisága a fiatal, 18 év alatti korosztályban – leginkább a nyelvi revitalizációs programnak, az ír nyelv iskolai oktatásának köszönhetően – megnő, ám még mindig van lehetőség a további növekedésre.

2. diagram⁶, Az ír beszélők életkor és ír nyelvhasználati gyakoriság szerinti megoszlása

5 20-Year Strategy for the Irish Language 2010–2030. <https://assets.gov.ie/88781/087bbace-b392-4671-b51a-149720d3f6ff.pdf#page=null> (letöltés időpontja: 2024. 02. 20.).

6 Forrás: <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-cp10esil/p10esil/ilg/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények

Az ír alkotmány 8. szakasza az ír nyelvnek hivatalos státust ad azzal, hogy kijelenti: „Az ír nyelv nemzeti nyelvként az elsődleges hivatalos nyelv.”⁷ Az alapvető cél az alkotmányban megfogalmazott jogok, kiváltságok fenntartása és további bővítése, méghozzá 13 lépés, elvárás révén:

1. Az ír nyelv különféle jogszabályok alapján garantált státusát meg kell őrizni.
2. Az ír nyelvű ügyintézéshez való jogot minél teljesebben biztosítani kell.
3. Az ír családokat bátorítani kell az ír nyelv átadására otthonaikban, ezért számos ír nyelvű szolgáltatást fognak nyújtani.
4. A Gaeltacht külön támogatást kap.
5. Az ír nyelv oktatása kötelező a közoktatásban, ehhez pedig a tanárképzést és a tansegédleteket is fejlesztik – ír nyelven.
6. A (csak) ír nyelvű oktatást magas színvonalra emelik és külön támogatást adnak neki.
7. Az ír nyelvű iskolaelőkészítő oktatást (bölcsőde, óvoda) és a felsőoktatást is továbbfejlesztik.
8. A Fornas na Gailge (az ír nyelv népszerűsítéséért felelős szervezet) további támogatást fog élvezni.
9. Az ír nyelvű adásokat, médiumokat továbbfejlesztik.
10. Az Európai Unió támogatása abban, hogy 2007-től az ír hivatalos nyelv legyen az Unión belül.
11. A Department of Community, Equality and Gaeltacht Affairs, az ahhoz tartozó további szervek további, megerősített támogatást kapnak az ír nyelv népszerűsítése érdekében.
12. Az ír honvédelmi szervek ír nyelven folyó munkáját tovább folytatják, fejlesztik.
13. Az ír kormány felismeri az önkéntes szektor létfontosságú szerepét a nyelvstratégiában, ezért további támogatást nyújt neki.

⁷ „The Irish language as the national language is the first official language.”

Természetesen a felsorolt pontok, célok közül számos megvalósult, illetve az elnevezések és feladatkörök változtak, ám lényegében jól látható az a holisztikus megközelítés, mely az egész nyelvstratégiát jellemzi.

Emellett fontos szempont volt, hogy a nyelvstratégia tudományos kutatásokon alapuljon. Ennek megfelelően támaszkodott egy nyelvi problémákkal foglalkozó szakértői gárdára, amelyet a dublini egyetem Fiontar nevű csoportja irányított a kutatás-felmérés során. Az ír nemzeti egyetem Acadamh na hOllscolaíochta Gaeilge intézete egy tanulmánnyal támogatta a nyelvstratégia kialakítását, melynek címe *Comprehensive Linguistic Study of the Use of Irish in the Gaeltacht*.⁸ Szintúgy figyelembe vették a dokumentum megalkotásakor Fr. Micheál Mac Gréilnek és Fergal Rhatigannak, az ír nemzeti egyetem szociológiai tanszék két kutatójának *Attitudes towards Competence in and Use of the Irish Language 2007–2008* c. tanulmányát.⁹

III. A stratégia célja

A stratégia egyik konkrét, mérhető célja az, hogy 2030-ig 250 000-re növeljék azok számát, akik az ír nyelvet nemcsak anyanyelvi szinten beszélik, hanem nap mint nap használják. Sajnálatos módon egyelőre nem fest túlságosan pozitív kilátásokat az, hogy a 2011-es népszámlálás szerint az ilyen beszélők száma Írország területén 77 185 volt, a 2016-os szerint 73 803, a 2022-es szerint pedig már csak 71 968. Észak-Írországot hozzátéve ezekhez a számokhoz körülbelül további 43 557 fővel számolhatunk, ám ott is csökkenő tendenciák figyelhetők meg a kitűzött növekvő (gyakorlatilag a jelenlegi beszélők számát több, mint megháromszorozni kívánó) célokkal szemben.

8 Ó Giollaáin et. al. 2007. <https://www.cogg.ie/wp-content/uploads/Linguistic-Study-of-the-Use-of-Irish-in-the-Gaeltacht.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 10. 24.).

9 Mac Gréil–Rhatigan 2009.

Város	3+ év feletti beszélők száma	napi szinten írül beszélők száma	% százalékos arány
Dublin és külvárosai	1 127 716	14 903	1,3
Cork és külvárosai	201 086	2727	1,4
Galway és külvárosai	77 032	2344	3
Limerick és külvárosai	90 379	963	1,1
An Bun Beag-Doirí Beaga	1445	771	53,4
Letterkenny	18 317	525	2,9
Swords	37 403	487	1,3
Bray	31 353	484	1,5
An Cheathrú Rua	753	464	61,6
Drogheda	39 127	435	1,1

4. táblázat¹⁰, A legnagyobb számú, az írt napi szinten beszélők száma városonként, 2016

Mindemellett a nyelvstratégia célja egy kétnyelvű társadalmi állapot elérése. A stratégia elismeri az angol nyelv fontosságát, ám szeretné, hogy az ír területeken az ír egyenlő arányban jelenjen meg. Ennek legfőbb okaként azt említi, hogy a nyelv a hagyomány és a kultúra része, ezáltal fontos identitásformáló, identitást erősítő szereppel bír. Ennek egy elméleti alapvetést is ad, mely a következőképp hangzik:

A nyelv az emberiség legfőbb eszköze az emberi érintkezésben, a gondolatok, az érzelmek, az emlékek és az értékek kifejezésében. A nyelv emellett a kulturális kifejezés elsődleges eszköze, szellemi kulturális örökség, mely létfontosságú az egyének és a csoportok identitásának szempontjából [...] Minden más, kézzel nem fogható kulturális örökség is nagyban függ a nyelvtől, ha életerejét napról napra meg kívánja őrizni, és ha szeretnénk, hogy a következő generáció megörökölje azt. A szóbeli hagyományok esetében – legyen szó dalokról, költészetről vagy

¹⁰ Forrás: <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-cp10esil/p10esil/ilg/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

*folklórról – a nyelv nemcsak a közeg, mely tartalmazza a kulturális örökséget, hanem annak lényege, esszenciája.*¹¹

Hangsúlyozza továbbá a nyelveknek ezt a kulcsszerepét a kultúraátadásban és identitásképzésben, és ezt az UNESCO is elismeri. A célok kijelölésénél kitér még a következőkre:

- Három fontos faktort említ: *ability* (képesség), *opportunity* (lehetőség), *positive attitudes* (pozitív hozzáállás), amelyek bármilyen nyelvi tervezési cél elérésének kulcsfogalmai. Kitér továbbá az UNESCO által megfogalmazott 9 nyelvi vitalitási szempontra.
- Hangsúlyozza, hogy a kormányzat célja a nyelvstratégia Észak-Írországra való kiterjesztése is, ám nyilvánvalóan itt kissé más jellegű intézkedésekre van szükség, s más szervezeteknek, kormányzatoknak kell ezeket végrehajtaniuk, mint Írországban.
- Felmérések azt mutatják, hogy az ír nyelvet beszélők száma bár alacsony, mégis a lakosság több mint 90%-a támogatja valamilyen módon az ír nyelv fenntartását, megőrzését, további megjelenéseit az élet különböző színterein.

A célkijelölés összefoglalásaként a következő négy szükségletet fogalmazza meg a stratégia:

1. Az ír nyelven valamennyire beszélők számának növelése (az akkori 1,66 millióról 2 millióra).
2. Az ír nyelvet anyanyelvi szinten nap mint nap használók számának növelése (az akkori 83 000-ről 250 000-re).
3. Az ír nyelvet a Gaeltacht területén anyanyelvi szinten nap mint nap használók számának növelése 25%-kal.
4. Az ír nyelvet a közigazgatásban igénybe vevők, valamint az ír nyelvű televíziót, rádiót és nyomtatott sajtót használók számának növelése.

¹¹ Languages are humankind's principal tools for interacting and for expressing ideas, emotions, knowledge, memories and values. Languages are also primary vehicles of cultural expression and intangible cultural heritage, essential to the identity of individuals and groups [...] All intangible cultural heritage depends on language for its day-to-day vitality and for being passed on to the next generation. In relation to oral traditions, whether it be song, poetry or folklore, language is not only the vehicle that contains the cultural heritage, it is its very essence.

2. ábra¹², Az UNESCO 9 nyelvi vitalitási szempontja

Végül fő stratégiai területként az oktatást jelöli meg, ám a családban való nyelvhasználatról is kiemelten szól. Ebből arra a következtetésre jut, hogy ez a stratégia csak lehetőségeket fog kínálni, illetve biztosítani az ír embereknek, ám ezekkel a lehetőségekkel élni is kell ahhoz, hogy a stratégia sikeres legyen.

IV. Szerkezeti felépítés

Az ír nyelvstratégia magát úgynevezett fázisos stratégiának (Phased Strategy) hívja. A következő négy fázist határozza meg:

1. Létrehozás/felállítás (irányelvek, célkijelölések, tervezés).
2. Implementáció I. – Alapok lefektetése (tanárképzések, szakértőképzések elindítása, a hosszú távú stratégiai eredmények alapjainak létrehozása).
3. Implementáció II. – Kiterjesztés és mélyítés (kampányok, konferenciák, konkrét cselekvési tervek és intézkedések).
4. Implementáció III. – Megerősítés, megszilárdítás (az eddig elért eredmények megerősítése, fenntartása).

12 Forrás: <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-cp10esil/p10esil/ilg/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

Kiemelendő, hogy a 3. fázisban az újraértelmezett és átalakított tanárképzés eredményeit (az új tanárgenerációt) középpontba helyezi, valamint egyben az implementáció III. szakaszához elengedhetetlennek tartja az oktatás később részletezett, jelentős mértékű reformját (nemcsak nyelvi szempontokra, de oktatásminőségi és általános oktatásreform-szükségletekre is kitérnek).

Szerkezeti elemként jelöl meg továbbá kormánysszerveket, amelyek szerepet játszanak a stratégia megvalósításában:

- A Cabinet Committee on Irish and the Gaeltacht felügyelői szerepet fog betölteni és jelentéseket fog írni a kormánynak az előrehaladásról.
- Egy úgynevezett Senior Officials Group-ot kívánnak felállítani, melybe az érintett kormánysszervek tagokat delegálnak. Ez a szerv a Cabinet Committee munkáját fogja támogatni.
- Minisztert és kormánytárcát alakítanak a végrehajtói szerep betöltésére (jelenleg: Department of Tourism, Culture, Arts, Gaeltacht, Sport and Media). Ezen belül egy stratégiai osztályt is felállítanak.

Az említett stratégiai osztály feladatait a következőkben határozzák meg:

1. a stratégiai tervezés felügyelete;
2. a források alakulásának felügyelete;
3. a kezdeményezések osztályközi implementációja;
4. szakértői tanácsadás;
5. a végrehajtó testületek által kidolgozott intézkedési tervezetek felügyelete;
6. a publikum tájékoztatása, kapcsolódó dokumentumok elérhetővé tétele.

Megjegyzendő, hogy még a szerkezeti-operatív leírásnál a nyelvstratégia külön kitér a nyelv normalizációs, standardizációs folyamataira. Kijelenti, hogy ezek létfontosságúak ahhoz, hogy az ír nyelv használata jobban terjedjen, mint ahogy ez más veszélyeztetett vagy revitalizált nyelv esetében is így volt a nemzetközi tapasztalatok szerint (is).

V. Intézkedési területek

A nyelvstratégia az egyes stratégiai területeknél (újra meg)jelöli a korábban már említett, az adott területre nézve releváns célkitűzéseket.

1. Oktatás

Az oktatás az a terület, amelyen keresztül a leginkább pozitív irányba lehet elmozdítani a nyelvi kérdéseket, így elsődleges cél, hogy az ír nyelvű oktatást fejlesszék, az ír nyelv iskolai használatát pedig a rekreációs, kulturális és szabadidős szektorhoz kössék, azzal összehangolják. Továbbá, mivel a mai fiatalok kultúrájához szervesen hozzátartozik a digitalitás, így annak is fontos szerep kell, hogy jusson az oktatásban. Mindezek miatt ez a legérzékenyebb intézkedési terület, és az egész stratégia az oktatásnak kulcsfontosságú szerepet biztosít (melybe az egész családot bevonja, lásd a 2. és 3. intézkedési területnél is).

Elsődleges problémaként több felmérés eredményét vonultatja fel a stratégia. Egyrészt a dokumentum létrehozásakor az ír nyelv oktatása csak a mért iskolák felében érte el a „jó” vagy „nagyon jó” minősítést. Másrészt 1985 és 2002 között az angol oktatási nyelvű általános iskolákban 36,1%-kal, az ír nyelvűekben 40,5%-kal csökkent azon tanulók száma, akik az iskola végére folyékonyan tudtak írül beszélni. Harmadrészt problémák mutatkoztak középiskolai szinten is legalább az iskolák harmadánál, ahol már iskolakezdéskor sem érte el a diákok ír beszédkézsége az elfogadható szintet, és ez a végzés időszakára se változott. Ennek megfelelően a sikeres vizsgátételhez szükséges százalékokat emelték.

Az intézkedési terület részletesen tárgyalja az oktatás más szektorokhoz való kapcsolódását, továbbá az immerziót (a belemerítés nyelvoktatási technikáját), ismételten hangsúlyozva, hogy milyen hatalmas szerepe van az oktatásnak a nyelvstratégia egészére nézve. Fontos megállapítás, hogy nemcsak a diákok, hanem a tanárok is erőteljesen érintettek. A tanárképzés átalakítása tehát alapkérdés, ehhez hozzátartozik a tanítóképzés is, amely az írás-olvasás elsajátítása miatt fontos. A cél a tanárok, tanítók nyelvi és nyelvoktatási kompetenciáinak javítása, fejlesztése, felkészítés a különféle nyelvi szintű gyerekekkel való bánásra (nyelvi megközelítés).

A dokumentum kijelöli a nemzeti nyelvi kompetenciamérés szerepét a program egészében, majd rátér az ír nyelv tantervére, az általános iskolai nyelvoktatást jelölve meg elsődleges feladatként. Ezen a szinten további fejlesztésekre, értékelési rendszerek bevezetésére, módszertani újításokra van szükség. Középiskolai

szinten egy háromszintű nyelvvoktatási modellt állítanak fel a felzárkóztatás céljából és egyre nagyobb hangsúlyt helyeznek a szóbeli kommunikációra.

Az iskola-előkészítő szakaszban, valamint iskolán kívül is fontos az ír nyelv tanítása, tanulása, épp ezért IKT-támogatást kívánnak nyújtani, továbbá rendezvények, tanfolyamok, programok segítségével kívánják támogatni ezeket az intézményeket. Fontos még, hogy minden ír nyelven oktató általános iskolához hozzá akarnak rendelni egy ír iskola-előkészítő intézményt (például óvodát alapítanak az iskola kerületében, az adott településen stb.).

A tanárképzésen belül a következő lépéseket teszik:

- minden résztvevő bátorítása arra, hogy az ír nyelvet tanórai környezeten kívül is használják;
- az ír nyelven kívül további tárgyak ír nyelvű oktatását fogják előkészíteni;
- a tanárképzésben résztvevők esetében azok a tanárok, akik Gaeltacht-kurzusokat is felvesznek, további célzott oktatási programokban fognak részt venni (megemelkedik az óraszám és a képzési idő);
- az általános iskolai tanároknak új ösztöndíjprogramot vezetnek be, hogy intenzív Gaeltacht kurzusokra járjanak;
- az egyetemeket arra fogják ösztönözni, hogy több magas szintű ír nyelvtudással rendelkező ír hallgatót vonzanak be az elvárások módosításával (melyek az angol nyelvű iskolákban tanulókat nem érintik hátrányosan);
- az oktatási gyakorlat során a tanár szakos hallgatók jelentős részét Gaeltacht területekre fogják küldeni, ahol egy meghatározott nyelvvoktatási programot kell követniük;
- BA szinten az ír oktatási elemeket, kurzusokat intenzívebbé teszik;
- egy új szakirányt vezetnek be ír nyelvű általános iskolai oktatás néven az egyetemekre.

Ez a fejezet kitér továbbá a felnőtt(nyelv)oktatásra, valamint a nyelvi fejlesztésért felelős oktatási-nevelési munkatársakra (logopédusok, családsegítők, pályaválasztási tanácsadók), akiknek képzésébe például beépítik a kétnyelvűség népszerűsítését.

Külön tárgyalják a Gaeltacht oktatását, melynél kitérnek ösztöndíjprogramokra, nyári egyetemekre, tantervi és tananyag/tansegédletekbeli szükségletekre.

Az iskolaalapítás általános és középiskolai szinten is nagy figyelmet kap. Végül pedig kiemelik a külföldi iskolák, tanszékek alapításának fontosságát is, aminek elsődleges célpontjai az észak-amerikai és európai országok. Ezzel az ír nyelvet és kultúrát kívánják népszerűsíteni, együttműködési és csereprogramokat létrehozni.

2. Gaeltacht

A nyelvstratégia deklarálja, hogy folyamatos kutatáson-felmérésen alapuló lépéseket fog tenni az ír anyanyelvű, Gaeltacht-státusú közösségekben, mivel ezeket gondolják a teljes nyelvstratégia elsődleges bázisának, a siker egyik kulcsának. Ennek megfelelően a Gaeltacht tagoknak ez alapján a nyelvstratégia alapján saját, helyi szintű nyelvstratégiákat is ki kell dolgozniuk, ennek elmaradása pedig a Gaeltachtból való kizáráshoz vezethet. Ezeket a helyi nyelvstratégiákat 7 évente vizsgálják felül, akárcsak a Gaeltacht-tagsági nyelvi kritériumokat is, és ha egy közösség ezeknek (már) nem felel meg, az szintúgy kizáráshoz vezet.

Ezeknek az intézkedési területeknek a fókuszpontjában a szolgáltatói szektor áll, és ennek megfelelően a következő területeken vár el intézkedéseket a Gaeltacht közösségektől:

- oktatástervezés;
- családsegítés;
- fiataloknak szóló szolgáltatások;
- helyi önkormányzati szolgáltatások;
- infrastrukturális és gazdasági tervezés;
- közösségépítés;
- üzleti szektor;
- kulturális/oktatási turizmus fejlesztése;
- vallás;
- idősgondozás;
- sajátos igényű gyermekek gondozása;
- egészségügy;
- sport.

3. Család

A nyelvstratégia egyik alapvetése, hogy a nyelvi vitalitás elsődleges és legfontosabb bázisa maga az anyanyelvi beszélőközösség, így a cél a fiatal ír szülők segítése, esetleges oktatása/továbbképzése (nevelés, nyelvhasználat).

Felismeri, hogy az angol dominanciája miatt a gyermekek kétnyelvűek lesznek, s a családi környezetben is erre a kétnyelvűségekre kell nevelni őket, azonban ez korántsem egyszerű. Ehhez többfajta programmal és szolgáltatással nyújtanak segítséget. Az egyik ilyen például a language assistant (nyelvi asszisztens ~ anyanyelvi lektor) alkalmazása a közoktatásban (mintegy családsegítői pozícióban is), amit szeretnének a Gaeltachton kívülre is, az összes ír iskolára kiterjeszteni.

Alapvető céljaik közé tartozik tehát, hogy felhívják a figyelmet és tájékoztassák a szülőket és leendő szülőket a kétnyelvűség előnyeiről; hogy különféle intézkedésekkel támogassák az olyan családmodellek létrejöttét, ahol az egyik szülő ír nyelven beszél a gyerekekkel; hogy a kétnyelvűség előnyeiről az egészségügyi és szociális dolgozókat is tájékoztassák, bevonják őket a népszerűsítési folyamatba.

Intézkedések:

- nyelvi asszisztensek rendszerének kiterjesztése a Gaeltachton kívülre is;
- az ír nyelvű családok hálózatainak helyi támogatása;
- programok, melyek a nagyszülőket és más idős rokonokat segítenek az ír nyelv átadásában;
- célzott nyelvtanulási programok olyan családoknak, ahol csak az egyik szülő beszél írül;
- a Gaeltacht nyári egyetemei nagyobb hangsúlyt fognak fektetni a családon belüli nyelvelsajátításra;
- figyelemfelhívás és tájékoztatás a kétnyelvűség előnyeiről, főként egészségügyi és szociális dolgozóknak, valamint fiatal szülőknek;
- az ír nyelvű játszóházak, gyermekgondozási intézetek funkcióit a jövőben központosítják.

4. Közigazgatás, szolgáltatások és közösség

Számos strukturális változást írnak elő állami és helyi közigazgatási szinten, melyek jórészt centralizálnak, éppen azért, hogy a nyelvstratégiák helyi és államszintű megvalósítását egységesebben, átfogóbban tudják támogatni. Az alapmegközelítés itt is a kétnyelvűség támogatása a közigazgatási szervekkel való kommunikáció, illetve ügyintézés során. Ehhez úgynevezett *language scheme*-eket, azaz nyelvi terveket alkotnak. Ezek a helyi intézkedési terveket segítik, melyek ezáltal:

- megteremtik az ír nyelv használatát bátorító szociális feltételeket;
- szokássá alakítják az ír nyelv használatát a társas és intézményekkel való érintkezések során;
- hangsúlyozzák a nyelv és az attitűdök közötti szoros kapcsolatot, ami összefügg életminőségbeli, környezeti és helyi gazdasági kérdésekkel.

Mindemellett a helyi közigazgatási szintű nyelvi intézkedések magukba fogják foglalni a nyelvi tanácsadást fiatal szülők számára, ír nyelvű továbbtanulási tanácsadást, a közigazgatási és önkéntes intézmények ír nyelvűségének támogatását, az olyan vállalkozások támogatását, amelyek két nyelven kívánnak szolgáltatást nyújtani.

Ezután a dokumentum kitér a különféle közigazgatási-állami szervek szerepére, illetve programjaira, ideértve a főváros közigazgatását, az önkormányzatokat, megyéket, az önkéntes szektort, a honvédelmet és egyéb, alacsonyabb szintű létesítményeket, melyeket „fizikai forrásközpontoknak” nevez. Ezek lehetnek különböző nyelvész körök, olvasó körök, kávézók, színházak, rendezvények, melyek ezáltal támogatást élveznek.

Kiemelendő még, hogy ez az intézkedési terület legfontosabb célként a kétnyelvű köztisztviselők, közalkalmazottak képzését, alkalmazását jelöli meg. Ezt többféle módon támogatják, többek között egy független, szabványokon alapuló akkreditációs rendszer, az ún. „országos kétnyelvűségi és nyelvi gyakorlati diploma” (National Diploma in Bilingualism and Language Practice) létrehozásával.

5. Média és technológia

A média továbbra is fontos, ám a technológiai fejlődéssel nagyobb súlyt kap a digitális média, mely egyben lehetőséget nyújt a nyelvi vitalitás javítására. Hosszú távon a digitális médiában látják a nyelvi fejlesztés fő lehetőségét. Az írás-olvasási készségek rövid- és középtávú fejlesztését CD-k, DVD-k, hangoskönyvek és nyomtatott anyagok segítségével kívánja támogatni, még hozzá a következő módokon:

- irodalmi rendezvények, foglalkozások indítása könyvtárakban;
- iskolai irodalmi programok és klubok;
- irányított olvasási programok meghatározott beavatkozási pontokon;
- az ír nyelvű könyvek népszerűsítése, szó szerint is láthatóbbá tétele a könyvesboltokban, erősebb promóciós tevékenység;
- az online könyvrendelések és könyvszolgáltatások fejlesztése, elérhetőbbé tétele;
- egy ír nyelvű anyagokat forgalmazó online könyvesbolt kialakítása;
- helyi könyvklubok létrehozásának támogatása, online támogatásuk biztosítása;
- legalább egy ír nyelvű helyszín/tér kialakítása Dublinban, ahol a könyvesboltokon, irodalmi rendezvényeken kívül a családok más szolgáltatásokat (pl. kávézók) is elérhetnének ír nyelven;
- irodalmi díjak, olvasási programok, egyéb promóciós tevékenységek kialakítása, összehangolása;
- a fiatalok bátorítása az ír nyelvű szövegalkotásra, beleértve az újságírást, blogírást, kreatív írást, forgatókönyvírást.

Látható, hogy az irodalomnak kiemelt szerepet tulajdonít a stratégia, de kitér a televíziózásra és a rádiózásra is. A jogi szabályozáson kívül (ír nyelvű adások ideje, óraszám, aránya, anyagi és egyéb támogatása) utóbbi esetben leginkább a feliratozással kapcsolatos opciók bővítésére helyezi a hangsúlyt.

Végül külön IKT-stratégiát kívánnak kidolgozni, mely többek között a következőket tartalmazná:

- IT terminológiai és lexikográfiai források létrehozása;
- lokalizációs és nyílt forráskódú alkalmazások;

- helyesírásellenőrző-programok;
- digitális szótárak;
- számítógépes fordítás;
- korpuszok;
- beszédtechnológiai újítások, szoftverek;
- e-learning;
- mobil eszközök stb.

6. Szótárak

Ezen a területen már számos intézkedést bevezettek. Általánosságban a cél ezek fejlesztése, továbbvitele:

- korszerű egy- és kétnyelvű szótárak fejlesztése;
- korpuszforrások és lexikológiai támogatás fejlesztése – támogatandó az említett szótárak fejlesztését;
- az ír nyelv történeti szótárának befejezése 2037-ig (az ír akadémia által);
- modern terminológiafejlesztés;
- a helyesírási szótár rendszeres időközönként való korszerűsítése;
- az új központi fordítóegység végrehajtja a jogszabályok fordítására vonatkozó stratégiát, továbbá 2011-ig befejezi az ír standard nyelvváltozat felülvizsgálatát.

7. Jogi szabályzók és státus

Az ír nyelv Írországbán az elsődleges hivatalos nyelv és nemzeti nyelv. Bár az ír nyelv 2007 óta az Európai Unió egyik hivatalos nyelve, a megfelelő források hiányában az uniós intézmények nem kötelesek az összes uniós jogszabályt és szöveget ír nyelvre fordítani. A nyelvstratégia célja, hogy 2030-ig ezeket a forráshiányokat, illetve a képzett fordítók hiányát orvosolja.

Az ír nyelv státusa Észak-Írországbán nem befolyásolható közvetlenül, hisz ez a brit kormányzat és az észak-ír közigazgatás joghatósága alá tartozik. A stratégia célja, hogy diplomáciai úton javítson ezen a helyzeten (például kedvező nyelvtörvény bevezetése, nyelvi garanciák adása a brit kormány részéről).

8. Gazdasági élet

Alapelvként a privát szektor összes olyan résztvevőjét támogatni fogják (úgy anyagilag, mint a láthatóvá tétel szintjén), amely hajlandó a kétnyelvű szolgáltatásra. Külön foglalkoznak a kétnyelvű termékfeliratozással és csomagolásokkal, ami szintúgy alapvető cél.

A vállalkozások kétnyelvűségét három módon kívánják előmozdítani:

1. a vállalkozásindítás általános támogatása különféle képzési, támogatási, gazdasághálózati eszközök segítségével;
2. olyan nyelvi szolgáltatások támogatása és fejlesztése, amelyek képesek biztosítani az ír állam és az EU számára szükséges tevékenységeket, mint például fordítás, tolmácsolás, nyelvoktatás, publikáció, nyelvi konzultáció, projektmenedzsment;
3. Írország vezető pozícióba helyezése a többnyelvű szolgáltatások költség-hatékony biztosítását szolgáló technológiai megoldások kínálatában.

9. Keresztmetszeti kezdeményezések

Négy főbb intézkedést írnak itt elő:

1. Agytröszt: egy kiemelkedő színvonalú, kreatív gondolkodókból álló kör, mely nyelvi és IKT-s fejlesztésekért felelős.
2. Nyelvi portál: egy központi oldal, mely hozzáférést ad ír e-tananyagokhoz, kiadványokhoz, médiatartalmakhoz, terminológiához, helynevekhez, tanulmányokhoz, nyelvi hálózatokhoz, digitalizált tartalmakhoz, társadalmi és szakértői (nyelvi) hálózatokhoz.
3. EU szerepe: annak biztosítása, hogy az ír nyelv szerepeljen minden uniós kutatásban és fejlesztési programban a természetes nyelvi feldolgozás, a nyelvtanulás és a nyelvtechnológiák területén.
4. Digitalizációs program: Az ír irodalom és egyéb kulturális értékkel bíró szövegek digitalizációja és elérhetővé tétele (ezek jelenleg gyakran csak archívumokban és levéltárakban érhetők el a világ különböző pontjain).

VI. Ütemterv [VII. Feladat- és hatáskörök]

Az ír nyelvstratégia ütemterve nem explicit, éppen azért, mert lokális nyelvstratégiák felállítását szorgalmazza. Általánosságban elmondható, hogy egy 20 éves, a 2010–2030-ig terjedő időszakra tervező nyelvstratégiáról van szó, mely egy nyelvtörvényre támaszkodik, és többször is létrehozott újabb szabályzókat, melyeket folyamatosan nyomon követett, jelentést készített róluk.

A nyelvstratégia hatékonysági foka megkérdőjelezhető jelenleg is (lásd a beszélők számát), épp ezért egy 5 éves akciótervet is kiadtak a nyelvstratégia elfogadása után majd egy évtizeddel (Action Plan 2018–2022). Ez a terv saját bevallása szerint is azért született, hogy jóval konkrétabb kereteket és segítséget nyújtson a nyelvstratégia egyes pontjainak megvalósításához.

A nyelvstratégiához kapcsolódóan, de az ír nyelvtörvény kijelölt feladatként egy nyelvi tervet (language scheme) is elfogadtak a 2023–2026-os időszakra.¹³ Ez a 3 évente megújuló nyelvstratégiai dokumentum elsősorban a közigazgatás nyelvstratégiáját hajtja fokozatosan végre.

A nyelvstratégia a Turisztikai, Kulturális, Művészeti, Gaeltacht, Sport és Média Minisztérium feladatkörébe tartozik.¹⁴ Emellett hatalmas szerep hárul az önkormányzatokra, valamint kimondottan a Gaeltachtra. Megemlítenéd még a minisztériumon belül működő stratégiai osztály is, melynek konkrét feladatait már korábban tisztáztuk. Összességében a nyelvstratégia számos más szereplőt von be, néha pedig jogilag kötelez az egyes intézkedések végrehajtására.

VIII. Felügyelet, fenntartás és megújítás

Az ír nyelv revitalizációs stratégiájának felügyeletét Turisztikai, Kulturális, Művészeti, Gaeltacht, Sport és Média Minisztérium látja el. Fenntartását és megújítását folyamatosan végzik, szükség esetén társszervezetek bevonásával kötelező érvényű intézkedéseket tesznek.

¹³ Language Scheme 2023–2026,

¹⁴ <https://www.gov.ie/en/policy/d01d9-an-ghaeltacht/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

IX. Összehasonlítás, kitekintés

Természetesen az ír nyelv igen más helyzetben van, mint a magyar – akár vitalitás, akár történeti fejlődés, akár a beszélők száma szempontjából. Ez a sajátos helyzet abban nyilvánul meg, hogy az ír nyelvet anyanyelvi szinten beszélni képes emberek és az ezt a képességüket napi szinten használók száma igen alacsony, gyakorlatilag revitalizációra szorul a nyelv. A magyar nyelv esetében erről (egyelőre) még nincs szó.

Az ír nyelvstratégia elméleti megközelítései figyelemre méltók, s nemzetközileg is elismertek. Kiemelendő, hogy az anyanyelv szerepét az egyéni és a közösségi identitás keresztszomszékában értelmezi, továbbá a kulturális megközelítésre is nagy hangsúlyt fektet. Haladó elméleti szemléletmódot tükröz az, hogy a nyelvi attitűdök szerepére többször is felhívja a figyelmet, ezeket viszont nem kizárólag a nyelvi hátrány vagy hátrányos megkülönböztetés szempontjából vizsgálja – mint ahogy ezek néha aránytalanul vannak jelen szociolingvisztikai megközelítésekben. Ezeket a szempontokat a magyar nyelvstratégia megalkotásakor figyelembe kell vennünk.

Fontos, hogy az írek a sikeres nyelvstratégia elengedhetetlen feltételének tartják az oktatást, azon belül is a tanárképzés átalakítását és fejlesztését. Ismételtén igaz az, hogy az ír nyelv oktatási helyzete nem állítható párhuzamba a magyar nyelvvel, azonban hazánkban is nagyobb hangsúlyt kellene fektetni az anyanyelvű oktatás fejlesztésére (és nemcsak az anyanyelvi tananyagtartalmak, tehát a magyar nyelv és irodalom órák fejlesztésére). Ennek okait az ír nyelvstratégia részletesebben is tárgyalja, és ezek ugyanúgy érvényesek lehetnek a mostani, illetve a jövőbeli magyar oktatásra, hiszen ha más nem, az identitáserősítés, a humán tőke és erőforrás itthon tartása vagy visszacsábítása szempontjából elhanyagolhatatlan volna egy jó presztízsű, fejlett, az anyanyelvűségre és nem csak az anyanyelvi tananyagtartalmakra fókuszáló oktatási rendszer, ahol a nyelvi képzés és készségfejlesztés sokkal erőteljesebben és előtérbe helyezettebben nyilvánul meg, hiszen a magyar nyelv médiumként is szolgál. Nem véletlenül lett a magyar nyelvstratégiának is egyik központi területe az oktatás, ahol a tanárképzés és általános továbbképzés alkalomadtán

létező, de egységesen, átfogóan még meg nem jelenő moduljaira is nagy hangsúlyt kellene fektetni.

Ehhez kapcsolódóan kiemelt szerepe van az ír nyelvstratégiában a médiának, melyhez a könyveket, főként az irodalmi műveket is hozzá sorolják. Az írek felismerték, hogy a nemzeti nyelvű, minőségi (szép)irodalom nemcsak identitást formál, nemcsak kulturális tartalmat ad, hanem közvetlenül formálja a nyelv presztízsét. Úgy is mondhatnánk, hogy amilyen a nemzet irodalma, olyan a nemzet is – és fordítva. A magyar irodalom főként a 19. század végén, a 20. század elején világszinten is kimagasló volt, igazolva ezzel is a nemzet kultúrnemzetként való (ön)definícióját. Ezeknek a tartalmaknak a digitalizációja, elérhetővé tétele, újabb minőségi irodalmi művek létrehozásának támogatása, és nem utolsósorban ezek fordítása a magyar nyelvvel szembeni attitűdöt jelentős mértékben alakítaná, javítaná lokális és globális szinten egyaránt. Erről a magyar nyelvstratégia több fejezetében szólunk, ha néha közvetetten is.

Az ír nyelvstratégia saját létjogosultságát demográfiai és egyéb kvantitatív társadalmi és nyelvhasználati adatokkal támasztja alá. A megvalósítandó céloknál konkrét növekedési rátákat jelölnek ki, melyeket a megadott határidőig el kívánnak érni. A magyar nyelvstratégia esetében történeti, diplomáciai, módszertani okokból és forráshiány miatt sem tudtunk kellő részletességű vagy pontosságú adatokhoz hozzáférni (más országok népszámlálási adatai, módszertana, egy önálló kutatás költségei, humán erőforrás-szükségletei stb.). Ír mintára javasoltuk azonban egy kiterjedtebb mérőrendszer kialakítását, legalább az ország határain belül, amely nem a magyar nyelvi szintet mérné a beszélők esetében (mint az íreknél), hanem sokkal inkább attitűdöket, készségeket, kétnyelvűséget stb.

Az ír stratégia struktúrája is sokat segít a magyar nyelvstratégia kidolgozásakor. Ez a stratégia meglehetősen jól strukturált, logikusan felépített, lényegre törő. Emellett tartalmaz minimális alapvetéseket, általánosabb leírásokat és helyzetelemzéseket, majd intézkedési terveket, cselekvési pontokat. Azonban az is tanulságként szolgál, hogy a lényegre törés nem mindig vezetett eredményre, pontosabban túlságosan általánosak maradtak egyes részek, ezért is volt szükségük később egy újabb, 5 éves akcióterv bevezetésére. A magyar nyelvstratégiánál az operatív jelleget át vesszük az úgynevezett kivonatok esetében, de a fő

leírásokat, elemzéseket, elméleti háttereket hosszabbra fogjuk kiküszöbölendő egy az ír nyelvstratégiaéhoz hasonló hiányosságot, de továbbra is biztosítva a lényegre törő, inkább a döntéshozóknak szóló szövegegyeséget.

A magyar nyelvstratégia esetében nem találjuk kimondottan előnyösnek a 20 éves tervezési ciklusokat, épp ezért az imént említett 5 éves akcióterv ciklikusságát adaptáljuk. Természetesen egyetértünk azzal, hogy a stratégiai gondolkodás – ahogy az ír nyelvstratégia is mutatja – egyszerre érinti a jelent, a közjövőt és a távoli jövőt is, ezért megalkotásánál mindegyik fázist figyelembe kell venni, de a nyelvileg is gyorsan változó világban meglehetősen nehéznek találjuk az 5 éven túli konkrét tervezést – mindamelllett, hogy természetesen tudatában vagyunk annak, hogy több olyan stratégiai lépés is lesz, amely még akkor se ér célba, illetve végleges formájába, ha a stratégiát Magyarország kormányása egy az egyben adaptálja és követi.

Az írek főbb intézkedési területként jelölik meg a következőket: az oktatás, a Gaeltacht (~anyanyelvi területek), a család, a közigazgatás és a szolgáltatás, a média és technológia, a szótárak, a jogi szabályzók és a státus, a gazdasági élet, valamint az egyéb, keresztszetszeti területek. A magyar nyelvstratégiánál ezeket szinte kivétel nélkül átvehetjük, ám más csoportosításban, illetve természetesen a Gaeltacht helyett mi a határon túli magyar beszélőközösségeket tárgyaljuk. Éppen a következetesebb csoportosítás révén próbálunk olyan redundanciákat kiküszöbölni, melyek az ír nyelvstratégia szerkezeti felosztásánál megfigyelhetők. Például az oktatás kérdése számos helyen visszatér (család, Gaeltacht, a közigazgatás és szolgáltatás), de ugyanígy megjelenik maga a Gaeltacht, a család, a technológia az oktatáson belül is. Ez ennél a dokumentumnál számos felesleges ismétléshez vezet. Nem mellesleg az utolsó intézkedési terület reflektál is erre a problémára, hiszen gyakorlatilag is keresztszetszeti területeket jelöl ki. A magyar nyelvstratégiánál épp ezért három fő pillért (oktatás, jog és közigazgatás, média) és számos keresztszetszeti intézkedési területet állapíthatunk meg – mindeközben persze utóbbiak szerepe sem kisebb mértékű, pusztán természetük átfogóbb, kevésbé „szektorális” jellegű.

Összességében az ír nyelvstratégia egy áttekinthető, logikus felépítésű, racionális célokat kitűző nyelvstratégia, melynek számos konkrét ötletét fel tudjuk használni a magyar nyelvstratégia megalkotásakor.

Felhasznált irodalom

- 20-Year Strategy for the Irish Language 2010–2030*. Government of Ireland, 2010.
<https://assets.gov.ie/88781/087bbace-b392-4671-b51a-149720d3f6ff.pdf#page=null> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Census of Population 2016 – Profile 10 Education, Skills and the Irish Language*. Central Statistics Office. <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-cp10esil/p10esil/ilg/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Coimisiún na Gaeltachta report*. Stationery Office, Dublin, 1925.
<https://aran.library.nuigalway.ie/bitstream/handle/10379/2586/CnaGReport.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (letöltés időpontja: 2024. 02. 20.).
- DCU 2009. *20-YEAR STRATEGY FOR THE IRISH LANGUAGE*. Prepared for the Department of Community, Rural and Gaeltacht Affairs. FIONTAR, Dublin City University, February 2009. https://www.researchgate.net/profile/Joseph-Lo-Bianco/publication/291166978_20_Year_Strategy_for_the_Irish_Language/links/59434ba745851525f88d7713/20-Year-Strategy-for-the-Irish-Language.pdf (letöltés időpontja: 2024. 10. 08.).
- Language Scheme 2023–2026*. Department of Social Protection, [Dublin], 2023.
<https://assets.gov.ie/246266/fbf5f288-0fc0-472c-809f-2258586ed88d.pdf> (letöltés időpontja: 2024. 10. 07.).
- Mac Gréil–Rhatigan 2009. Mac Gréil, Fr. Micheál – Rhatigan, Fergal: *Attitudes towards Competence in and Use of the Irish Language 2007–2008*. National University of Ireland, Maynooth, 2009.
<https://www.coimisineir.ie/userfiles/files/PDFFile%2C15645%2Cen.pdf> (letöltés időpontja: 2024. 10. 07.).
- NUIG & NUIM 2007. Comprehensive linguistic study of the use of Irish in the Gaeltacht: Final Report. 2007. National University of Ireland in Galway and Maynooth, 2007.
https://www.researchgate.net/profile/Joe-Mac-Donnacha/publication/325472974_COMPREHENSIVE_LINGUISTIC_STUDY_OF_THE_USE_OF_IRISH_IN_THE_GAELTACHT_PRINCIPAL_FINDINGS_AND_RECOMMENDATIONS_2007_A_RESEARCH_

REPORT_prepared_for_THE_DEPARTMENT_OF_COMMUNITY_RURAL_AND_GAELTACHT_AFFAIRS/links/5b1008d2a6fdccce1ee4c578e/COMPREHENSIVE-LINGUISTIC-STUDY-OF-THE-USE-OF-IRISH-IN-THE-GAELTACHT-PRINCIPAL-FINDINGS-AND-RECOMMENDATIONS-2007-A-RESEARCH-REPORT-prepared-for-THE-DEPARTMENT-OF-COMMUNITY-RURAL-AND-GAELTACHT-AFFAIRS.pdf (letöltés időpontja: 2024. 10. 07.).

Ó Giollagáin et al. 2007. Ó Giollagáin, Conchúr – Mac Donnacha, Seosamh – Ní Chualáin, Fiona – Ní Shéaghdha, Aoife – O'Brien, Mary: *Comprehensive Linguistic Study of the Use of Irish in the Gaeltacht: Principal Findings and Recommendations*. Department of Community, Rural and Gaeltacht Affairs, Dublin, 2007.

<https://www.cogg.ie/wp-content/uploads/Linguistic-Study-of-the-Use-of-Irish-in-the-Gaeltacht.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 10. 24.).